

הפטרות השבת – אהבתי אתכם אמר ה'

מִשָּׂא דְבַר ה' אֶל יִשְׂרָאֵל בְּיַד מְלָאכִי: אֶהְבֵּיתִי אֶתְכֶם אָמַר ה' וְאִמְרַתֶּם בְּמָה אֶהְבֵּתֵנוּ הֲלוֹא אִחַ עָשׂוּ לְיַעֲקֹב נַאֲמָה ה' וְאֶהֱבֵ אֶת יַעֲקֹב: וְאֵת עָשׂוּ שְׁנֵאתִי וְאֲשִׁים אֶת הָרִיו שְׁמָמָה וְאֵת נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְּבַר: (מלאכי א א-ג).¹

וְיֶאֱהָב יִצְחָק אֶת עָשׂוּ כִּי צִיד בְּפִינוּ וְרִבְקָה אֶהְבֵּת אֶת יַעֲקֹב: (בראשית כה כח).²

אבן עזרא מלאכי פרק א פסוק ב – הנה שבתם בני יעקב

"אהבתי אתכם" – הטעם, בני אב אחד אחים היו עשו ויעקב. ואני נשבעתי כי בריתי אקים את יצחק. ואני אהבתי יעקב ונתתי לו ארץ כנען שנשבעתי לאבותיו לתת לזרעם. וגרשתי עשו מארץ השם ונתתי לו הר שעיר בעבור כבוד אביו. ובעבור רשעו שמתו הריו שממה וכן קראוהו "גבול רשעה".³ והנה אתם בני יעקב הנה שבתם אל ארץ הברית.⁴

אלשיך מלאכי פרק א – אדום היא רומא תעלה אך גם היא תהרס

וכי תאמר אדום: לא מן השם הוא זה⁵ כי מהמזל או מהטבע שעתה רוששנו, אך עוד ישוב הגלגל ונשוב ונבנה חרבות אשר לנו עתה. אמנם אמת הוא שהמה יבנו שלא תבצר מהם מלכות אדום אחר חורבן בית שני שהוא זמן גלות אדום, אך אח"כ ואני אהרוס.⁶

רד"ק מלאכי פרק א פסוק ב – במה אהבתנו?

"אהבתי אתכם ... ואמרתם במה אהבתנו" – פירוש, ואם תאמרו במה אהבתנו? הלא אח עשו ליעקב. אחים היו בני יצחק אוהבי ובחרתי ביעקב ובזרעו אחריו, אף על פי שהם מכעיסים אותי. ונתתי לזרע יעקב הארץ אשר נשבעתי לאברהם וליצחק.⁷

¹ כך נפתח ספר מלאכי המלווה את שבי ציון בתחילת ימי בית שני, ספר החותם את תרי-עשר ואת הנביאים כולם ומכיל שלושה פרקים. סיום הספר בפרק ג: "וְעֶרְבָה לָהּ מִנְחַת יְהוּדָה וְיִירוּשָׁלַם כִּימֵי עוֹלָם וְכַשְׁנִים קְדְמֵנוּת" עד: "הֲנֵה אֲנִי שֹׁלַח לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיאִים לְפָנַי בּוֹא יוֹם ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא" נבחר **להפטרות שבת הגדול** ומביע את תקוות השבים הכפולה: לעתיד גדול קדימה יחד עם חיבור והמשכיות לימי הבית הראשון. תחילת הספר, פרק א נקרא בפרשתנו. בפשטות, פסוקים אלה הם הקשר לפרשת השבוע: הולדת עשו ויעקב, ובאו לומר לדורות שההפרדה והפירוד (והשנאה והתחרות) בין שני תאומים אלה טמונה בעצם לידתם. הראייה של הנביאים ששורשיה הם בספר בראשית היא חדה ודיכוטומית: "ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי".

² לכאורה, הקב"ה עפ"י מלאכי, נוהג כדעתה של רבקה שהעדיפה את יעקב. אך בדברינו **ויגדלו הנערים** וכן **כיבוד אב של עשו** וגם **בגדי עשו החמודות** כולם בפרשת תולדות, ראינו שאין הדברים פשוטים ואי אפשר להתעלם (לחלוטין) מדעתו של יצחק ואהבתו לעשו. לדורות, נצחה אמנם רבקה. אלא שאין זו תעודת ביטוח לעם ישראל (בני יעקב) וגם אם גברה אהבת רבקה, אין היא אהבה ללא תנאי. בה בעת, רבקה לא שונאת את עשו

³ הכוונה לפסוק ד במלאכי שם, בהמשך לפסוקים שהבאנו בראש הדף: "כי תאמר אדום רשעו ונשוב ונבנה חרבות פה אמר ה' צבאות ה'מה יבנו ואני אהרוס וקראו להם גבול רשעה והעם אשר זעם ה' עד עולם".

⁴ הרי זו קבלת פנים נאה לשבי ציון שחוזרים "אל ארץ הברית" ומחדשים את ישובה והנביא מקדמם בקריאה: "אהבתי אתכם אמר ה'!" העם לא מסתפק בהכרזה זו ושואל: "במה אהבתנו" ומבקש המחשה (סיבה?) לאהבת ה', והנביא בתשובתו מזכיר את היריבות ההיסטורית בין יעקב ועשו, יריבות שמחד גיסא שורשיה הרחק בעבר בסיפורי האבות, ומאידך גיסא אולי צופה לעתיד הרחוק של עליית מלכות רומא (בתחילת ימי בית שני!). אך עדיין, מה לאדום ולימי שיבת ציון?

⁵ לא הקב"ה גרם לנו להתרושש.

⁶ נבואת מלאכי מתייחסת כפשוטה לאדום התנ"כית שנטלה חלק בחורבן בית ראשון ואח"כ ירדה בהדרגה עד שנעשו גם עבדים לבית חשמונאי. השוה פסוקי מלאכי אלה עם הפסוקים בסוף מגילת איכה. אבל לחז"ל ולפרשנים שמקשרים את מלכות רומא לאדום, יש קושי רב כאן. מה פשר נבואת הרס זו של אדום. מלאכי עומד בתחילת ימי בית שני ומתנבא לאלף שנים ויותר קדימה? מה לשבי ציון ולרומא? כך או כך, ראו פירוש אלשיך שמנסה גם הוא להתמודד עם ההקשר של שיבת ציון ליריבות יעקב ועשו וגם הוא נדרש בעיקר לפסוק ד ולחורבן הבית. בתחילת ימי בית שני אכן הייתה אדום ההיסטורית בשפל המדרגה אך טענתם הייתה שאין זה מאת ה' אלא בדרך הטבע ועוד ישתנה מזלנו ונתאווש. מה שאמנם אירע כאשר מלכות רומא עלתה לגדולה – זה המעבר הקצת חריג שעושים המדרשים מאדום הוא עשו לרומא, כנראה בהשפעת סוף תקופת החשמונאים ומלכות הורדוס. (נבואת עובדיה על אדום בדברינו **חזון עובדיה** בהפטרות שבת וישלח, היא בתקופת בית ראשון בעת שאדום הציקה לישראל לא מעט). רומא, אכן החריבה את בית המקדש השני, אבל אומר להם הנביא: אני עוד אהרוס. איזו נחמה ועידוד יש בכך לשבי ציון? פירושי אבן עזרא ואלשיך הם המעטים שנדרשים לקשר בין תחילת ימי בית שני ויריבות יעקב ועשו הוא אדום, ונראה שדברי הניחומים האלה של הנביא לשבי ציון צריכים עיון ומחקר נוסף. נמשיך בדרשות כלליות על "אהבתי אתכם" ועל "במה אהבתנו".

⁷ הנביא פותח באמירה כללית ופשוטה: "אהבתי אתכם", אך העם משום מה לא מסתפק בהכרזה זו ומבקש לדעת: במה אהבתנו? זו שאלה ספקנית אם לא מתגרה שכוונתה לומר: במה ניכרת אהבה זו, הרי אנו מעטים וחלשים שמנסים לשוב ולבנות את הארץ לאחר התבוסה, הגלות והכיבוש! האם זו אהבת ה'? ותשובת הנביא נזקקת להסתייע בתולדות האומה מספר בראשית – בבחירה של יעקב והעדפתו על פני עשו. וכל זה, למרות שיעקב זרעו לא היו צדיקים גמורים והכעיסו לא מעט את הקב"ה – ראו כל נבואות בית ראשון: ירמיהו, ישעיהו, הושע וכו'. ובכל זאת, הקב"ה ממשיך בבחירה בצאצאי יעקב הוא ישראל. האם זה מה שינחם את שבי ציון? ושאלה: האם "במה אהבתו" מזכיר את "במה אדע כי אירשנה של אברהם"?

מדרש תנחומא פרשת תרומה סימן ט – במה אהבתנו, במה קבענוך?

"אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו". הפסוק הזה אמרו מלאכי בשעה שהיה מוכיח את ישראל. אמר להם: "היקבע אדם אלהים כי אתם קובעים אותי?" (מלאכי ג ח). והם משיבים ואומרים לו: "במה קבענוך" ... דורו של מלאכי היה מוכיח והן משיבין אותו: מהו קבענוך? ... אמר להם: המעשר והתרומה שאין אתם מוציאים מעשרותיכם ותרומותיכם כראוי. חזר ואמר להם: "אהבתי אתכם". אמרו לו: במה אהבתנו? אמר להם: "הלא אח עשו ליעקב ואוהב את יעקב", שהוא אוכל בעולם הזה ונוחל לעולם הבא.⁸

שיר השירים רבה פרשה ב⁹ – מתי ואיך תחפץ האהבה

"הַשִּׁירִים ב' ז).¹⁰ רבי יודן ור' ברכיה. ר' יודן אמר: אהבה שאהב יצחק את עשו, שנאמר: "ויהי אהב יצחק את עשו" (בראשית כה כח). מהו "עד שתחפץ"? עד שנעשה חפצו של זקן.¹¹ ר' ברכיה אמר: אהבה שאהב הקב"ה לישראל, שנאמר: "אהבתי אתכם אמר ה' " (מלאכי א ב). מהו "עד שתחפץ"? - מלכות של מעלן, לכשתחפץ מדת הדין מאלה אני הוא מביאה בקולי קולות ולא אתעכב. לכך נאמר: "עד שתחפץ".¹²

אבות דרבי נתן נוסח ב פרק מג – חמישה האהובים¹³

חמישה אלו נקראו האהובים. אברהם נקרא אהוב, שנאמר: "זרע אברהם אוהבי" (ישעיהו מא ח). יעקב נקרא אהוב, שנאמר: "ואוהב את יעקב" (מלאכי א ב). ישראל נקראו האהובים, שנאמר: "אהבתי אתכם אמר ה' " (שם) (שם). שלמה נקרא אהוב ... שערי ירושלים נקראו האהובים וכו'.¹⁴

⁸ מדרש תנחומא הופך את סדר פרקים א ו-ג של ספר מלאכי. פרק ג (הפטרת שבת הגדול) הוא תוכחה גדולה לשבי ציון שאינם מפרשים תרומות ומעשרות. ראו שם גם הפסוק: "חֲזֹקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם אָמַר ה' וְאִמְרָתֶם מִה נִדְבַרְנוּ עִלְיָי". בא פרק א שאנו קוראים בשבת זו ומנסה לפייס: "חזר ואמר להם אהבתי אתכם". הצעה זו לא מסתדרת כל כך עם המשך פרק א בו באים פסוקים קשים כמו: "בֵּן יַעֲקֹב אֵב וְעֵבֶד אֲדֹנָיו וְאֵם אֵב אֵימָה כְּבוֹדִי וְאֵם אֲדֹנָיִם אֲנִי אֵימָה מוֹרָאִי אָמַר ה' צְבָאוֹת לִקְם הַכְּהֵנִים בְּזוּי שְׁמִי וְאִמְרָתֶם בְּמִה נִדְבַרְנוּ אֵת שְׁמִי: מְגִישִׁים עַל מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגָאֵל וְאִמְרָתֶם בְּמִה גָּאֲלוֹנוֹךְ בְּאִמְרָתֶם שְׁלַחַן ה' נִבְזָה הוּא"; אבל נזרום עם הצעת מדרש תנחומא שהאמירה "במה אהבתנו" עומדת כנגד "במה קבענוך". עפ"י הצעה זו, יש לקרוא את דברי העם "במה אהבתנו" בטון נינוח ומתרחק, לא כמו "במה קבענוך" ולא כספקנות כפירוש רד"ק לעיל. אם כך, מה התשובה לשבי בבל שחוו קשיים כה גדולים בניסיונם להיאחז מחדש בארץ? העולם הזה שהם לא רואים והעולם הבא שיבוא בסוף החיים? אולי התשובה המפייסת שמציע פירוש מצודת דוד. העם שואל בצניעות: "ואם תאמרו במה אהבת אותנו מפאת עצמינו ... כי עשית עמנו הרבה חסד אין זה מפאת אהבת עצמינו כי אם מפאת אהבת האבות והאמהות". ועל זה עונה להם הנביא: אם מפאת האבות והאמהות, יש לעשו ייחוס בדיוק כמו של יעקב (בנם של יצחק ורבקה, נכדם של אברהם ושרה), "ועם כל זאת, אהבתי את יעקב לבד". תשובת הנביא איננה בהבטחות גדולות, אלא פשוט בהבעת אהבה: "אהבתי אתכם".

⁹ בדפוס וילנא סוף סימן ז, בהוצאת דונסקי סוף סימן יח

¹⁰ במדרש שיר השירים רבה יש דרשות רבות שמתייחסות לתקופת בית שני ולציפיות לגאולה שנקמו בימים אלה, ראו דברינו [עליית בית שני](#) בשיר השירים שבת המועד פסח. מדרש זה נראה ככובש את האהבה הגדולה עליה הכריז מלאכי, אולי גם בעקבות ההסתייגויות הנ"ל, ודוחה אותה לשעה שתחפץ. לרגע שיגיע החפץ ויעלה הרצון.

¹¹ היינו עד שתתקיים הברכה שביך יצחק את עשו במלווא ומלכות רומא, היא יורשת "עשו הוא אדום" תמצה את גדולתה. עד אז, אין לעם ישראל לעורר את האהבה של יצחק לעשו ולא לדחוק או להרחיק בכך את הקץ. רק אחרי סופה ומיציאה של מלכות רומא, תבוא הגאולה. הרי לנו כוחה העצום של **אהבת יצחק לעשו** (אליה מצטרף העולל שעשה יעקב לעשו, במדרשים אחרים). והרי לנו גם הציפייה הגדולה שעם נפילת רומא וביזנטיון (שקבלו על עצמם את הנצרות ובכך הכאיבו עוד יותר לעם ישראל) תבוא הגאולה. אלא שאז עלתה 'המלכות החמישית' הבלתי צפויה, היא האסלאם, בה נתלו תקוות גדולות, ומפח הנפש והאכזבה הגדולים לא אחרו לבוא. יש גם חשבון עם ישמעאל אך הוא נושא אחר שיש להעמיק בו בנפרד – "תחת אדום ולא תחת ישמעאל".

¹² עפ"י ר' ברכיה, לא אהבת יצחק את עשו היא שמעכת את הגאולה. זו הייתה לשעתה, ובוודאי שאינה עומדת כנגד ההצהרה של מלאכי בתחילת ימי בית שני: "אהבתי אתכם אמר ה'", והמשך הפסוקים שם: "ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי". אם הגאולה מתמהמהת, אין זה אלא משום שמידת הדין מעכבת את מלכות של מעלה. כשזו, מידת הדין, תחפץ (תנוע, תתכופף? ראו איוב מ ז), אזי מלכות של מעלה תרצה ותתרצה והגאולה בוא תבוא. מדרש זה עוסק בגאולה לעתיד, אבל לעניינינו, בפרט לשיטת ר' יודן, הוא מציג את כוחה של אהבת יצחק לעשו כנגד האהבה של הקב"ה לצאצאי יעקב עפ"י ספר מלאכי.

¹³ נניח לקישור של נבואות מלאכי (ושיר השירים) עם ימי בית שני ונתבסס מהקריאה נטו "אהבתי אתכם אמר ה'".

¹⁴ מקורות רבים שרים שיר הלל לישראל הקרויים 'אהובים' על סמך הפסוק במלאכי ואחרים. ראו שיר השירים רבה ח א: "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה - מים רבים אלו אומות העולם ... לא יוכלו לכבות את האהבה, אהבה שהקב"ה אוהב לישראל, שנאמר: אהבתי אתכם אמר ה' ". ובקטעי מדרשים - גניזה (מאן) עמוד קכא: "אהבתי אתכם, מה אהבה? אמרין רבנין: יש אהבה גדולה מזו שהניח הקב"ה את העליונין, ואמר למשה: אמור לישראל שיעשו לי משכן שאדור ביניהן". (על המשכן והמקדש כמקום אהבה ראו גם פסיקתא דרב כהנא פיסקא א - ויהי ביום כלות, מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שמות טו ב, שמות רבה מט א, תנחומא פרשת תרומה). ראו עוד מדרש זוטא - שיר השירים (בובר) א א שהתואר "אהוב" הוא אחד משבעים השמות של עם ישראל: "ישראל, ישורון, בכור, נער, רך, יחיד, ילד, אח, רע, אהוב, בן, עבד וכו' ". אהבת הקב"ה לישראל והתואר "אהוב" משלימה את הציפוי של עם ישראל: "לאהבה את ה' אלוהיכם" (פעמים בקריאת שמע ועוד). מלאכי איננו הראשון לשבח ולהלל אהבה זו, כבר קדמו לו ספר דברים ז ח פרשת ואתחנן: "כי מאהבת ה' אֶתְכֶם" ודברי מלכת שבא לשלמה, מלכים א י ט: "בְּאַהֲבַת ה' אֶת יִשְׂרָאֵל לְעַלְמֵם". אל הדיבור בגוף נוכח: "אהבתי אתכם אמר ה' " היא בולטת ומיוחדת וניתן לחבר אותה עם הושע יא א: "כִּי נָעַר יִשְׂרָאֵל וְאַהֲבָהוּ" ואולי גם עם ירמיהו לא ב: "וְאַהֲבַת עוֹלָם אֶהְיֶתִיךְ". האם אהבה זו היא ללא תנאי וללא גבול?

במדבר רבה ח ב פרשת נשא – אהבת הגרים

חביבים הם הגרים, שבכל מקום הכתוב מקיש אותם כישראל, שנאמר: "ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך, זרע אברהם אוהבי" (ישעיהו מא ח).¹⁵ ... נאמרה אהבה בישראל, שנאמר: "אהבתי אתכם אמר ה' " (מלאכי א ב) ונאמרה אהבה בגרים, שנאמר: "ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה" (דברים י ח). נקראו ישראל עבדים ... נקראו גרים עבדים ... נאמר "רצון" בישראל ... ונאמר רצון בגרים, שנאמר: "עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי" (ישעיהו נו) ... נאמר "שמירה" בישראל ... נאמר "שמירה" בגרים ... הא למדנו שהגרים הרי הם כישראל. ולכך נאמרה פרשה זו: "איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם" (במדבר ה י).¹⁶

שמות רבה א א פרשת שמות – חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר

"חושך שֶׁבְטוֹ שׁוֹנֵא בְנוֹ וְאוֹהֲבוֹ שֶׁחָרוּ מוֹסֵר" (משלי יג כד) - זה הקב"ה, על שאוהב את ישראל, דכתיב: "אהבתי אתכם אמר ה' " (מלאכי א ב), שהוא מרבה אותן ביסורין ... וכל המייסר את בנו, מוסיף הבן אהבה על אביו והוא מכבדו ... שנאמר: "ואוהבו שחרו מוסר" - לפי ששחרו מוסר, לכך אוהבו.¹⁷

קהלת רבה ג ב – עת לאהוב ועת לשנוא

"עת לקרוע" דכתיב: "קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך" (שמואל א טו), "ועת לתפור" דכתיב: "והיו לאחדים בידך" (יחזקאל לז יז).¹⁸ "עת לחשות" דכתיב: "החשיתי מעולם" (ישעיהו מב יד), "ועת לדבר" דכתיב: "דברו על לב ירושלים" (ישעיהו מ ב). "עת לאהוב", דכתיב: "אהבתי אתכם אמר ה' " (מלאכי א ב), "ועת לשנוא" דכתיב: "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה" (ירמיה יב ח). "עת מלחמה" דכתיב: "ויהפך להם לאויב הוא נלחם בס" (ישעיהו סג י), "ועת שלום" דכתיב: "הנני נוטה אליה כנהר שלום" (ישעיהו סו יב).¹⁹

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ח סימן ד – הקנאה קשה מהאהבה

"כי עזה כמות אהבה" - עזה אהבה כמות שהקב"ה אוהב אתכם, הדא הוא דכתיב: "אהבתי אתכם אמר ה' ". "קשה כשאל קנאה" - בשעה שמקנאים אותו בעבודת כוכבים שלהם, שנאמר: "יקניאוהו בזרים בתועבות יכעיסוהו" (דברים לב טז). דבר אחר: כי עזה כמות אהבה - אהבה שאהב יצחק את עשו, הדא הוא דכתיב: "ויאהב יצחק את עשו". "קשה כשאל קנאה" - שקנא עשו ליעקב, שנאמר: "וישטום עשו את יעקב".²⁰

¹⁵ "ישראל עבדי, יעקב אשר בחרתיך", מוצאכם הוא מ: "זרע אברהם אוהבי". ואברהם הוא אבי כל הגרים.
¹⁶ הפסוק החותם את הדרשה לא מציין חטא ספציפי ובאו חכמים והעמידו פרשה זו על גזל הגר. משם עובר הדרשן לדרוש בשבח הגרים וחביבותם. ראו שם כמה שורות קודם המשל על הצבי שהצטרף לצאן ובא לרעות עמהם והמלך חיבב אותו יותר מכל צאנו ופקד: "ירעה הצבי יפה לרצונו עם הצאן, היזהרו בו". כבר הרחבנו לדון במדרש חביב זה, ומקבילותיו במסכת גרים ד ב ובאליהו רבה (איש שלום) פרשה יח, משנת רבי אליעזר פרשה טז חביבין הגרים, בדברינו [הפטרות פרשת ויקרא – עם זו יצרת לי תהלתי ספרו](#). כאן נקצר ונתמקד באהבת הגר המושוות לאהבת ישראל. והרי הגר יכול לבוא מכל עם כולל מצאצאי עשו! ראו פסיקתא דרב כהנא פיסקא יב - בחדש השלישי המוקדשת למתן תורה: "אמר להם הקב"ה: ראו באיזה חודש נתתי את התורה, בחדש השלישי, במזל תאומים, שאם ביקש עשו הרשע להתגייר ולעשות תשובה ולבוא וללמוד תורה יבוא וילמד ומקבלו אני, לפיכך נתנה בחדש השלישי". ראו דברינו [כולנו גרים](#) בחג השבועות.

¹⁷ הקשר בין אהבה לתוכחה מוגן בפסוקים ומדרשים רבים: משלי ג יב: "כי את אשר יאהב ה' יוכיח וקָבַב אֶת בֶּן יִרְצָה", שם ט ח: "אֵל תוכח לֵץ פֶּן יִשְׁנֹאךָ הוֹכַח לְחָכְם וְיִאֱהָבְךָ", שם כז ה: "טוֹבָה תוֹכַחַת מְנַלָּה מֵאֲהָבָה מְסַתְרֶת", ובמדרש: "כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה" (בראשית רבה נד ג). אהבה אמיתית היא זו שיכולה להכיל גם תוכחה - תוכחה אמיתית יכולה לבוא רק מאהבה. כבר הרחבנו לדון במדרש זה בדברינו [חושך שבטו שונא בנו](#) בפרשת שמות שבא להסביר את שעבוד מצרים. נזכיר כאן רק את עצם הירידה למצרים שהייתה "בעבותות של אהבה". וכמדרש בראשית רבה פו א פרשת וישב: "ויסוף הורד מצרימה, כתיב: בחבלי אדם אמשכם (הושע יא ד) - אלו ישראל. משכני אחרין נרוצה (שיר השירים א ב), בעבותות אהבה (הושע שם), אהבתי אתכם אמר ה' (מלאכי א ב) - ואהיה להם כמרמי עול (הושע שם), שרוממתי צריהם עליהם". הירידה למצרים הייתה בעבותות אהבה - אהבת יעקב ליוסף ואהבת הקב"ה לעם ישראל. איך מסתדרת אהבה זו עם שעבוד מצרים שהיה כל כך קשה?

¹⁸ ראו [דברינו על פסוק זה](#) בהפטרות פרשת ויגש.
¹⁹ פרק ג בקהלת מתאר זמנים ועיתים שונים בחיי האדם, כחלק מהראייה הפטליסטית-פסימית של קהלת. הקטע פותח בפסוק: "לְכָל יָמֵי חַיֶּיךָ וְעַתָּה לְכָל חַפְץֶיךָ תַּחַת הַשָּׁמַיִם", מונה את כל העתים שם: ללדת - למות, להרוג - לרפא, לבכות - לשחוק וכו', וחותר בפסוק: "מה יתרון העושה בְּאִשֶׁר הוּא עֹמֵל". ובלשון המדרש: "אמר שלמה הואיל ועתים עתים הן לכל, מה מהני אומנה באומנותיה וכשירא בכשרותיה?". מדרש קהלת רבה במובא למעלה דורש את כל העתים, הזמנים והאירועים שם, על היחס הדו-ערכי והמשתנה בין עם ישראל לקב"ה! יש זמנים של לידה, קרבה, נטיעה, שחוק וכו' וכנגדם זמנים של מוות, ריחוק, עקירה, בכי וכו' בין הקב"ה וכנסת ישראל. במסגרת מורכבת זו יש עת לאהבה על בסיס הפסוק ממלאכי, אך יש גם עת לשנאה על בסיס פסוק מירמיה. יחסי עם ישראל והקב"ה הם מורכבים למדי ואינם רק אהבה ושלוש ורעות! יש גם עתים של שנאה, פירוד וריחוק. ובאשר לעיתים ולזמנים השונים, ראו מדרש בראשית רבתי עמוד 2 על פרק ג בקהלת שמסיים: "עת לאהוב - חן. ועת לשנוא - כיעור. עת מלחמה - רע. ועת שלום - שלום". אהבה היא חן, שנאה היא כיעור, מלחמה היא דבר רע, והשלום הוא שלום.

²⁰ עוד שם צמידים של אהבה-קנאה: יעקב שאהב את יוסף כנגד קנאת האחים, אהבת יהונתן לדוד כנגד קנאת שאול לדוד, "אהבה שאוהב האיש לאשתו" כנגד "קנאה שמקנא לה" בפרשת סוטה, ו"אהבה שאהבו דורו של שמד להקב"ה" כנגד הקנאה "שעתיד

בראשית רבה פ ז פרשת וישלח – החיבור לפרשת דינה

וידבר חמור אתם לאמר" (בראשית לד ח) – אמר ריש לקיש: בגי' לשונות של חֶבֶה חֶבֶה הקב"ה את ישראל: בדביקה, בחשיקה, ובחפיצה. בדביקה: "ואתם הדבקים בה" (דברים ד ד). בחשיקה: "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכס" (דברים ז ז), ובחפיצה: "ואשרו אתכם כל הגוים ... כי תהיו אתם ארץ חפץ" (מלאכי ג יב). ואנו למדים אותה מפרשה של רשע הזה: בדביקה – "ותדבק נפשו", בחשיקה – "שכם בני חשקה נפשו בבתכם", בחפיצה – "כי חפץ בבת יעקב".²¹

ויקרא רבה ז א פרשת צו – על כל פשעים תכסה אהבה

"צו את אהרן ואת בניו לאמר" (ויקרא ו ב). זה שאומר הכתוב: "שִׁנְאָה תְעוֹרֵר מִדְּנִים וְעַל כָּל פְּשָׁעִים תִּכְסֶה אֶהְבֶּה" (משלי י יב). שנאה שנתנו ישראל ביניהם לבין אביהם שבשמים היא עוררה להן דיני דינים. אמר ר' שמואל בר נחמן: קרוב לתשע מאות שנה הייתה השנאה כבושה בין ישראל לבין אביהם שבשמים, מיום שיצאו ישראל ממצרים ועד שנה שנתעוררה עליהן בימי יחזקאל, זהו שכתוב: "ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו וגוי" (יחזקאל כ ז). והם לא עשו כן, אלא: "וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי וגוי". ועשיתי עמהם בעבור שמי הגדול שלא יתחלל שנאמר: "ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים וגוי" (שם). "ועל כל פשעים תכסה אהבה" – אהבה שאוהב המקום את ישראל, שנאמר: "אהבתי אתכם אמר ה'". (מלאכי א ב).²²

מדרש תנחומא (בובר) פרשת עקב סימן ד – סוד האהבה הצטנעות

"לא מרַבְּכֶם מִכָּל הַעַמִּים חֶשֶׁק ה' בְּכֶם וַיִּבְחַר בְּכֶם כִּי אֶתֶם הִמְעַט מִכָּל הַעַמִּים: כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת הַשְּׂבִיעַ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם וְכוּ' " (דברים ז ז-ח). בזכות שאתם ממעיטים את עצמכם לפני, לפיכך אני אוהב אתכם, וכן הוא אומר: "אהבתי אתכם אמר ה' " (מלאכי א ב) ... ואומר: "ארפא משובתם אוהבם נדבה" (הושע יד ה) - נדבה נפשי לאהבתם, אף על פי שאינן הגונים, וכן הוא אומר: "כי מאהבת ה' אתכם".²³

הקב"ה לקנא לציון קנאה גדולה". יש לשים לב לסוגי הקנאה השונים בדרשה זו, מהם סותרים את האהבה ומהם משלימים אותה, וגם לכך שלא תמיד האוהב והמקנא הם אותה אישיות. אבל בנושא שלנו, הקב"ה שאוהב את עם ישראל הוא גם זה שמקנא בעת שהם עובדים עבודה זרה. ראו הדיבר השני בעשרת הדברות, שמות כ ד-ה: "לא תעשה לך פסל וכל תמונה ... לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אני ה' אלהיך אל קנא וכו'". ובשמות לד יד: "כי לא תשתחוה לאל אחר כי ה' קנא שמו אל קנא הוא". סוף דבר, האהבה איננה הקשר הרגשי היחיד ואולי גם לא החזק ביותר. לצד האהבה מסתתרת לעתים הקנאה שעשויה להתפרץ בכל רגע ולהאפיל עליה. הדוגמא המקבילה לאהבת הקב"ה שעשויה להפוך לקנאתו, היא אהבת יעקב ורחל והקנאה שהייתה שם. ראו בדברינו [הבה לי בנימין](#) בפרשת ויצא. השוואה זו ליעקב ורחל חסרה במדרש שיר השירים ובה למלא אותה מדרש תנחומא (בובר) פרשת וישב סימן יט. וזה לשון המדרש שם: "כי עזה כמות אהבה - אהבה יעקב לרחל ... קשה כשאלו קנאה - שקנאת רחל באחותה". ראו הביטוי החזק שם: "מה תעשה אהבה בצד קנאה?". ועוד על אהבה וקנאה, של משה ויהושע, בדברינו [עזה כמות אהבה קשה כשאלו קנאה](#) בפרשת וילך.

²¹ ור' אבא בר אלישע מוסיף שם עוד שתיים: באהבה ובדיבור. באהבה: "אהבתי אתכם אמר ה'", בדיבור: "דברו על לב ירושלים" (ישעיה מב). וגם שני אלה נלמדים מאותו רשע, הוא שכם בן חמור: "באהבה - ויאהב את הנערה, בדיבור - וידבר על לב הנערה". למדרש אין שום עכבה או היסוס להקיש מהמעשה הקשה של שכם בן חמור עם דינה ללשונות החיבה, הקרבה והאהבה שבין הקב"ה לעם ישראל. רצונך להבין מה הוא "אהבתי אתכם אמר ה' "? כלך לך למעשה דינה ל"ויאהב את הנערה" של אותו רשע! מדרש זה זועק: דרשני ופרשני ולא זכינו לירד לסוף דעתו. נשמח לשמוע פשוט והסבר משואבי המים.

²² כבר הרחבנו לדון במדרש זה בדברינו [על כל פשעים תכסה אהבה](#) בפרשת צו, וכאן נקצר ונביא רק הנחוש לעניינינו. יחזקאל עושה עם גולי בבל, חשבון קשה של כתשע מאות שנה של נהירה אחר עבודה זרה, מיציאת מצרים ועד ימיו של יחזקאל. ראו ביחזקאל פרק כ שם הפסוקים הקשים: "ואמר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו וגלגולי מצרים אל תטמאו אני ה' אלהיכם: וימרו בי ולא אבו לשמע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלגולי מצרים לא עזבו וכו'". עבודה זרה ששקעו ונטמאו בה בני ישראל בארץ מצרים היא אבי כל חטאת. אלא שאליה התווספה גם השנאה, כדברי מדרש ספרי דברים פרשת דברים פסקא כד: "בשנאת ה' אותנו הוציאנו למות במדבר - אפשר שהמקום שונא את ישראל? והלא כבר נאמר: אהבתי אתכם אמר ה', אלא הם ששונאים את המקום. משל הדיוט אומר: מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך (מה שאתה חושב על אדונך, הוא מנה שבלבך שלך)". אך עם כל כעסו ותוכחתו, אין יחזקאל מוכן לתת גט פיטורין לעם וכשאלה אומרים שאולי תמה הברית, הוא עונה להם: "העלה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן, ראו דברינו [עבד שמכרו רבו](#) בתשעה באב. והתשובה שנותן יחזקאל לתשובת היחסים הזו היא כפולה: מניעת חילול השם וחידוש מסורת הברית. וכדבריו שם: "ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם ... והעבדתי אתכם תחת השקט והבאתי אתכם במסרת הברית". אך המדרש לא מסתפק בכך ומסיים בפסוק ממשלי: "על כל פשעים תכסה אהבה" והלאה השנאה אשר רק מעוררת מדינים. והוא חותם באהבה ומצטט את מלאכי, אחרון הנביאים: "אהבתי אתכם אמר ה' ". זו האהבה אשר לא רק כיסתה 900 שנה את השנאה הכבושה שבין ישראל והקב"ה, אלא תבנה מכאן ואילך מערכת יחסים חדשה בין עם ישראל והקב"ה. לא בגלות בבל שם יושב ומתנבא יחזקאל, אלא בארץ ישראל עם שבי ציון. המענה הוא לא רק טענת חילול ה', אלא גם אהבה המבוססת על קשר בלי ינתק בין הקב"ה ועם ישראל. כמדרש "חמישה נקראו אהובים" שהבאנו לעיל והפסוקים בהערה 12 לעיל המצטרפים ל"אהבתי אתכם" של מלאכי, הושע יא א: "כי נער ישראל ואהבהו וממצרים קראתי לבני, וירמיהו לא ב: "מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על פן משכתיך חסד". והאשכנזים ירבו אהבה כל יום ב"אהבה רבה" והספרדים ימשיכו אותה לעולם ב"אהבת עולם".

²³ הכל כבר בתורה בספר דברים. אהבה של נדבה, אהבה שמרפאת משובה שובבה, אהבה אף על פי שאינכם הגונים. בזכות מה? בזכות שאתם ממעיטים עצמכם לפני בורא עולם. יפה השבועה לאבות, תחזק שוב הברית, אך סוד האהבה היא הצטנעות, של מי שממעט עצמו לפני קונו ולפני כל אדם שנברא בצלם. זה הסוד מדוע נקבעה הלכה כבית הלל (עירובין יג ע"ב). הלכה של אהבה.

